

который считается одним из образцов классического произведения американскоамериканской литературы. В статье анализируются вопросы взаимодействия культур, прослеживаются связи между мультикультурализмом Соединенных Штатов 1930-х годов и неразрешенными проблемами поликультурности в мире. Результаты исследования показывают, что акцент на когнитивной интерпретации при переводе способствует межкультурной осведомленности читателей и апеллирует к кросскультурному пониманию.

Ключевые слова: художественное произведение, «Убить пересмешника», кросскультурное взаимодействие, понимание, восприятие, диалог, мультикультурная идентичность.

Стаття надійшла до редколегії 15.03.2016

УДК 82.0:821.161.2

НАТАЛІЯ СТЕЦИК

м. Івано-Франківськ

natalia.1990@ukr.net

ХУДОЖНІЙ СВІТ ПОЕЗІЇ ОСИПА ШПИТКА

У статті розглянуто особливості художньої специфіки та естетичної природи поетичної творчості (пародійно-гумористичних віршів і ліричних поезій) Осипа Шпитка. Визначено її головні стильові риси.

Ключові слова: поетичний світ, художня своєрідність, ліричний герой, екзистенціалізм, пародія, сарказм, іронія.

Осип Шпитко – талановитий західноукраїнський письменник кінця XIX – початку XX ст., ім'я якого мало відоме сучасному читачеві. Із різних причин творчість цього митця опинилася на периферії українського літературного процесу: художній доробок О. Шпитка майже не осмислений критикою, а більша частина його творів не видана досі. Поодинокі спроби дослідження життя і творчості письменника здійснені в розвідках П. Карманського [1], І. Лучука [3], П. Ляшкевича [4]. У них коротко висвітлено біографічні відомості про Осипа Шпитка та подано загальний огляд художнього доробку автора. Відтак не маємо цілісного уявлення про естетичну природу образного світу письменника, ідейне спрямування і художньо-стильові домінанти його творчості.

Метою статті є аналіз художньої специфіки та естетичної природи поетичної творчості Осипа Шпитка.

Поетична спадщина займає чільне місце в художньому доробкові О. Шпитка. Вона складається з різних за проблемно-тематичним діапазоном творів, зокрема, пародійно-гумористичних віршів і ліричних поезій, які наприкінці

XIX – на початку XX ст. публікувалися в часописах «MONITOR», «Літературно-науковий вісник», «Комар» та ін. і водночас були видані письменником окремими книгами. Більшу частину поетичного доробку Осипа Шпитка становлять пародійно-гумористичні вірші, що ввійшли до збірок автора «Новомодний співак. Переспіви Гриця Щипавки» (Львів, 1901), «Хруніада» (Львів, 1901) і «Новомодні коляди» (Чернівці, 1903).

У своїх сатиричних віршах Осип Шпитко не вишукує оригінальних тем для висміювання. Письменник зосереджує увагу здебільшого на суспільно-громадських явищах, критиці державного устрою, житті простих русинів, які так чи інакше зазнають обману й експлуатації «іногородців». Відтак постійними об'єктами насмішок письменника є представники вищих верств суспільства: «пани», «попи», «жандарми», «писарі», а також мешканці сусідніх держав – «жиди», «поляки», «канапи». Проте О. Шпитко виявляє свій хист у вдалому перелицьовуванні поетичних текстів, використанні найвлучніших вербальних засобів, органічному й гармонійному поєднанні різних

шарів лексики (демінутивів і пейоративів із відтінком вульгарності), що, безумовно, надає висловленому ефекту саркастичності й іронізму («жидок паршивий», «люди ригають» та ін.). Основою пародійно-гумористичних віршів Осипа Шпитка стають тексти народних пісень, поезій відомих українських письменників (здебільшого Тараса Шевченка) та різдвяних колядок. Характерно, що пародійні твори О. Шпитка не обов'язково гумористичні чи сатиричні, в яких імітується творча манера письменника задля осміяння її як невідповідної мистецьким запитам, що зазвичай трапляється в такого типу літературній продукції. Митець, беручи за основу своїх творів «чужі» тексти, зберігає їхню ритмомелодіку і композиційну структуру, але переінакшує зміст, надаючи їм нового звучання. Змінений протекст, у такий спосіб, стає окремим самобутнім твором письменника.

Прикметними стильовими рисами сатиричних віршів Осипа Шпитка є сарказм, травестія, іронія та самоіронія, що яскраво вирізняє його творчість з-поміж інших українських авторів. Через те, що автор любив насміхатися над можновладцями та духовенством, цензура постійно вилучала з його збірок їдкі сатиричні вірші, об'єктами кепкувань яких були жандарми, судді й інші державні чиновники. Уже перша збірка, «Новомодний співаник», була конфіскована і, відтак, вийшла накладом гумористичного журналу «Комар» без заборонених десяти віршів. У «Літературно-науковому віснику» знаходимо таку оцінку книжки письменника: «Се є парафраза кількадесятьох популярних в Галичині пісень з сильною політичною, антишляхотською та антисемітською закраскою. Автор їх, щоправда, не перебирає в словах і називає не раз дуже досадне річи по імени. Та хто знає наші політичні відносини, той не подивується тому... Книжочка заслуговує на розпросторенє й поза межами Галичини» [2, 36]. Згодом, у Канаді, Осип Шпитко зміг видати цю збірку повністю.

У «Передньому слівці» до збірки «Новомодний співаник» автор пояснював причини цензурних заборон, а водночас анонсував її зміст: «Ще в 1901 році, вийшла накладом редакції «Комара» у Львові книжочка «Новомодний Сьпіваник» – переспіви Гриця Щипавки.

Пісоньки дуже гарні, они суть перелицьовані з народних пісень. Кожда з тих пісень єсть повна гумору – розради в сумних хвилях. Они відкривають всякі рани і струни на організмі нашої неньки України, в той спосіб, що кожний легко може здогадатися, якими ліками можна ці так болючі рани погоїти; они витягають на денне світло хоч частину тих многих злоденств, які діються в нашій рідній хаті, тих п'явок, котрі висисають нашу послідну каплю крови зболілої нашої вітчизни» [8, 3–4].

На початку ХХ ст. в Західній Україні досить популярною була пародія Осипа Шпитка «Садок вишневий коло хати», створена на основі однойменного вірша Тараса Шевченка. Цей художній текст був політичною сатирою, що гостро висміювала так звані «демократичні» вибори до галицького сейму: «*Жидок паршивий коло хати; / хруні щось радять ся, гудуть – / вибори в сойм вже йдуть; / банкрути хтять кандидувати / центральники ввозвання ждуть... / Прийшли виборці голос да ти; / комісар робить лиш своє / картки сам граф всім роздає/ священник хоче научати – / так жандарм кольбов не дає...*» [8, 10–11].

Письменник дає гостро осудливу оцінку негативним суспільним явищам. Характерним прийомом творення його пародійної гумористики є несподіване зіткнення понять і парадоксальність асоціацій. Для посилення гумористичного ефекту О. Шпитко використовує стилістично неоднорідну лексику – поєднує поетичну мову з вульгарною, високий стиль – із низьким. Зокрема, у пародії «Мово рідна, слово рідне» автор при висміюванні галицького москвофільства використовує всі зазначені прийоми. Наприклад: «*Мово бідна, «Слово» підле, / хто тебе читає, / той в голові замість мозку / певно січку має. / Як ту мову мож читати, / котрій мету дали – / аби ми всі Українці / москалями стали?»* [8, 12–13].

Для того, щоб відбити реальну картину зображуваного, письменник використовує вульгарну лексику, без прикрашань і загальних фраз. Наприклад: «*Малим бувало я сідаю / під корчмою та «помиваю» / фляшки по старших та чарки – / а люди ригають, сміються, / та й кануть нишком під лавки*» [8, 14].

Окрему частину творів Осипа Шпитка становлять сатири, перелицьовані з текстів

різдвяних колядок. Письменник, переінакшуючи прототекст, послуговується властивими його творчій манері засобами образотворення – з належною стилістичною вправністю застосовує в текстах пародій комічно-лайливі та згрубилі слова. Невідповідність форми (колядка) і змісту поглиблює очікуваний комічний ефект. Наприклад, сатирична пародія «Письнь про Січинського і Потоцького», створена на основі колядки «Небо і земля», у якій виразно видно насміх та іронічне ставлення до зображуваного: *«Галицький нарід (2) нині торжествує / Польська Гаката (2) страшно варює. / Папір в трубку звитий, / револьвер закритий, / Січинський стріляє / Потоцький падає / ногами дригає / Чудо, чудо ся являє. / У Галилеї (2) весела новина / Одного меньше (2) собачого сина»* [8, 25].

Як бачимо, у пародійно-сатиричних віршах автор не шкодує гострого слова для тих, хто був об'єктом глузування, достатньою мірою демонструє набір іронічної лексики і гострого висміювання негативного.

Меншу частину поетичного доробку Осипа Шпитка становлять ліричні поезії, що ввійшли до збірки «Осінні квітки» (1910). Книжку можна вважати вибраним, оскільки «тут зібрані вірші, які друкувалися в часописах упродовж галицького, умовно кажучи, періоду творчості» [4, 10]. Збірку складають цикли: «Народні мотиви», «Пережите», «Альбом», «Переспіви», «Як я вмирав», фрагменти з поеми «Дух бунту». Закінчується збірка «Finalom». Загалом поезія збірки характеризується невисоким художньо-естетичним рівнем. Тут переважають, здебільшого, одноманітні настрої і прийоми, екзистенційні мотиви самотності, відчаю та смерті ліричного героя, а також стилізації під народну пісню. Художньо-тематичне спрямування книжки традиційне для літератури раннього українського модернізму (Б. Лепкий, П. Карманський, О. Луцький, С. Твердохліб, С. Чарнецький).

Автора у названій книжці не можна віднести ні до поетів гострого соціального бачення, ні до митців глибоко філософського мислення, натура його, швидше, скандально-рефлексивна, звернена всередину ліричного героя. Навіть тоді, коли поет чимось захоплюється, він щонайбільше досягає внутрішнього

умиротворення, а найприродніший його стан, художня домінанта – туга. Творчі пошуки Осипа Шпитка спрямовані на пізнання внутрішніх станів ліричного «я». Внутрішній світ ліричного героя збірки переобтяжений настроями жалю, смутку, відчаю, безпомічності. Нерідко його доля є відображенням життєвого шляху автора, який через певні обставини був відреченим від власної сім'ї. Попри все своє бурхливо-скандальне життя, сповнене пригод, письменник все-таки, очевидно, відчував себе самотнім, йому бракувало рідного оточення. Це і відбилося у віршах сумними нотами. Власне, сама назва збірки говорить за зміст поезії.

Лірика Осипа Шпитка характеризується нагромадженням фольклорних елементів, зокрема зверненням ліричного героя до природи, поетичними алегоріями і символами, запозиченими з народної творчості (калина, зозуля, вітер та ін.). Часто вживаним є образ осені, який можна трактувати як невідворотний часоплин, поступове згасання людського життя. Автор переймається тим, чи знайде своїх читачів, які зможуть глибоко сприйняти і правильно зрозуміти його поетичні рядки, а відтак по-справжньому перейнятися їхнім змістом.

Своєрідним вступом і зверненням поета до читачів є перший вірш під назвою «Засьпів»: *«Чей знайду я людину, / хоч одну, хоч єдину, / знайду серце терпляче, / що над вами заплаче. / А як здиблю такого – / о, мій смутку, о, туго! – / то із серця самого / найріднішим назву го (...) / й слізьми щастя заллюся»* [6, 3]. Особливу роль у ліричній поезії Осипа Шпитка відіграє інструментальна майстерність строфи – рими, паралелізми, звукові повтори тощо. Нерідко простежуємо своєрідні аналоги фольклорних пісень, при цьому семантика в них поглинута звуковим ефектом. Наприклад, у вірші «Закувала зозуленька» часте повторення звуку «у» витворює щось подібне до співу зозулі: *«Закувала зозуленька: / куку, куку! / проганяла із серденька / скуку, скуку. / Закувала зозуленька / в лузі, в лузі – / нарікала із тухленька / в тузі, в тузі»* [6, 11].

Вагоме місце у збірці «Осінні квітки» посідає цикл «Альбом», у якому, справді, наче в альбомі, зібрані присвяти і ліричні звернення

автора до близьких та знайомих («Другови», «До...», «Мамі моїй Дорогій», «Товаришови Петрови Карманському: По прочитанню Його еротики» та ін.). Помітну роль в «Альбомі» відіграють твори, в яких порушені проблеми місця митця в суспільстві, поетичної майстерності («Дорогому братчикові Гнатови. На спомин нашої розмови», «В. П. Осипі С.», «Присвята собі самому»).

Справжньою поезією, говорить Шпитко, є вірші, створені натхненням і щирими почуттями. Помиляються ті, хто вважає поетичну творчість примітивним «штукарством» або ж одяганням рими в «ніщо». Таким «писакам» краще не братися до віршування, адже не може вдавати поета той, хто не має до цього таланту. Навчитися писати можна трактати, а поетами не стають, ними народжуються. Тим, хто вважає інакше, Осип Шпитко присвячує рядки: «Поезії про «ніщо» – хай тії пишуть, / що в груді мають порожнечу й пустку, / що вмруть поетами й людству те лишуть, / що виміняв би на тандитну хустку... / Не можу ж я ремісника вдавати / тоді, як руки ремесла не знають, як серце раде б туго осьпівати, / а висші мисли в голові блукають. / Не можу!» [6, 88].

Незвичним трактуванням традиційного для літератури декадансу образу Нірвани як стану блаженства, трансцендентності характеризується поезія «Минули дні, плачівні, похоронні...». Ліричний герой Осипа Шпитка «не моделює уявою чи навіюванням стан забуття-блаженства, прагнення смерті як переходу в іншу даність, як звичайно це роблять П. Карманський чи О. Луцький» [4, 11], – він «потой-

бічно» розкошує: «*Лежу і чую тони пре чарівні, – / хтось піснь душі моєї сумно грає, / плывуть акорди, як думки повівні, / мертвеє серце вдруге умирає / й дрижить із піснею нарівні*» [6, 128]. Як вважає Петро Ляшкевич, цю поезію можна зарахувати до рідкісного жанру поетичної некрофільї.

Отже, поетична творчість Осипа Шпитка неоднорідна й неоднозначна. Вона складається з різних за проблемно-тематичним діапазоном творів, зокрема пародійно-гумористичних віршів, що переважають у художній спадщині письменника, та ліричних поезій. Поетичні тексти займають важливе місце в мистецькому доробкові автора й заслуговують на те, щоб бути належно оціненими літературознавцями й читачами.

Список використаних джерел

1. Карманський П. Українська Богема / Петро Карманський. — Львів : Олір, 1996. — 144 с.
2. Літературно-науковий вісник. — Львів, 1902. — Т. XVI. — Кн. 3. — С. 36.
3. Лучук І. Правдивий богеміст української літератури / І. Лучук // Шпитко О. Вирід. — Львів : Львів. відділення Ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2000. — Вип. 5. — С. 126—127.
4. Ляшкевич П. Життя Осипа Шпитка : (Легенда. Біографія. Творчість) / П. Ляшкевич // Шпитко О. Вирід. — Львів : Львів. відділення Ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2000. — Вип. 5. — С. 5—14.
5. Шпитко О. Новомодний співаник / Осип Шпитко. — Вінніпег, 1901. — 48 с.
6. Шпитко О. Осінні квітки : Поезії / Осип Шпитко. — Львів, 1910. — 145 с.
7. Шпитко О. Хруніада / Осип Шпитко. — Львів, 1901. — 34 с.
8. Щипавка Г. Нові пісні : Переспіви Гриця Щипавки з дод. Д. Драпавки / Г. Щипавка. — Вінніпег, 1901. — 66 с.

NATALIIA STETSYK

Ivano-Frankivsk

THE ARTISTIC WORLD OF OSIP SHPYTKO'S POETRY

In the article the specific features of artistic and aesthetic nature of poetic creation (mock-comic poem and lyrical poetry) Osip Shpytko. Defined their main stylistic features.

Key words: poetic world, artistic originality, lyrical hero, existentialism, parody, sarcasm, irony.

НАТАЛІЯ СТЕЦИК

г. Ивано-Франковск

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ МИР ПОЭЗИИ ОСИПА ШПИТКО

В статье рассмотрены особенности художественной специфики и эстетической природы поэтического творчества (пародийно-юмористических и лирических стихотворений) Осипа Шпитко. Определены ее главные стилистические черты.

Ключевые слова: поэтический мир, художественное своеобразие, лирический герой, экзистенциализм, пародия, сарказм, ирония.

Стаття надійшла до редколегії 03.04.2016